

Särskilt begåvade elever

2.1 Att undervisa särskilt begåvade elever

LINDA MATTSSON OCH EVA PETERSSON

2.1 Att undervisa särskilt begåvade elever

LINDA MATTSSON OCH EVA PETTERSSON

” De särskilt begåvade eleverna ska få undervisning även under accelererade och berikade studier, de ska inte förpassas till enbart självstudier.

Acceleration och berikning är två grundläggande faktorer i undervisningen av särskilt begåvade elever. Acceleration innebär att låta eleven lära i sin egen takt, alltså snabbare, genom till exempel uppflyttning i årskurs eller att arbeta snabbare framåt i årskursens material. Berikning innebär att eleven får möjlighet till breddning och fördjupning av stoffet, helst utifrån elevens egna intresseområden. I texten *1.3 Organisatorisk och pedagogisk differentiering* finns ytterligare beskrivning av acceleration och berikning.

De särskilt begåvade eleverna ska få undervisning även under accelererade och berikade studier, de ska inte förpassas till enbart självstudier. Dessutom behöver de här eleverna ofta ett mer personligt stöd till exempel i form av handledning av en mentor. Detta för att hjälpa dem att dels hitta och underhålla sin motivation och sina drivkrafter, dels forma en positiv självbild, eftersom de sällan har likar att spegla sig i inom sin åldersgrupp. Ett enda kvalitativt samtal kan göra stor skillnad för att förstå och bekräfta eleven, men det krävs ett kontinuerligt arbete med stimulans och acceptans för att en positiv utveckling ska ske.

I den här andra delen av stödmaterialet beskrivs hur särskild begåvning kan uttryckas i ämnena bild, historia, matematik, moderna språk och svenska. Dessutom ges exempel på hur undervisningen kan utformas för att utmana särskilt begåvade elever och främja deras utveckling. Särskilt begåvade elever är inte en homogen grupp (Mönks, Heller & Passow, 2000). Det innebär att alla inte kan stödjas på

FÖRFATTARE

Linda Mattsson och Eva Pettersson har tillsammans med Skolverket koordinerat arbetet med stödmaterialet. De är båda disputerade inom området gifted education i matematik och verksamma som adjunkt respektive lektor vid Blekinge tekniska högskola. Sedan många år har de på olika sätt arbetat med särskilt

begåvade elever, främst inom matematik. Arbetet inkluderar bland annat utveckling av och undervisning på högskolekurser, föreläsningar på konferenser och lärarfortbildningar och deltagande i internationella nätverk. De driver också webbsidan Mattetalanger vid Nationellt centrum för matematikutbildning (NCM).

” Skolan behöver ständigt utmana och stötta även de särskilt begåvade eleverna, för att de också ska lära sig och träna på att ta sig över trösklar, hantera sin frustration och acceptera och möta sina egna tillkortakommanden.

samma sätt, inte ens inom ett och samma ämnesområde. Det är därmed upp till skolor och lärare att använda materialet som en utgångspunkt för att utveckla nya uppgifter anpassade till just de elever de möter, och därtill välja hur de ska arbeta med acceleration, berikning, differentiering och inkludering. Materialet kan också tjäna som inspiration för utveckling av undervisningen i stort oavsett vilka elever det handlar om.

För vissa elever kan intresse och motivation öka om de får knyta ämnesstoff till aktuella samhällsfrågor eller existentiella frågor, eller får möjlighet att lära och resonera med anknytning till andra ämnesområden, både teoretiska och praktiskt estetiska.

Utmana för att lära eleverna att lära

Särskilt begåvade elever bör tidigt få möjlighet att upptäcka att de kan lära sig att bemästra ett nytt område. Många av dem har aldrig upplevt det, utan är vana vid att de redan vet allt som lärarna tar upp. Det är viktigt att eleven själv inser att hon eller han kan påverka sitt lärande och sin utveckling (Dumont, Istance, & Benavides, 2010). Det bygger upp elevens självförtroende och självkänsla.

Skolan behöver ständigt utmana och stötta även de särskilt begåvade eleverna, för att de också ska lära sig och träna på att ta sig över trösklar, hantera sin frustration och acceptera och möta sina egna tillkortakommanden. De får då också öva upp sin förmåga att tänka om sitt eget lärande. Om de särskilt begåvade eleverna inte utmanas på tillräckligt hög nivå kan de få svårt senare i studiegången när de möter utmaningar som kräver studieteknik och uthållighet.

Bygg på styrkorna och de inre drivkrafterna

Särskilt begåvande elever styrs i högre grad av inre drivkrafter, såsom nyfikenhet, eller glädjen att hitta på egna ord eller rita annorlunda porträtt. Yttre faktorer som prov och betyg motiverar dem inte lika ofta (Subotnik, Olszewski-Kubilius & Worell, 2012). Skolan har därför en viktig uppgift i att stimulera dessa elevers inre drivkrafter genom att ta fram stoff och uppgifter som blir lustfyllda och utmanande för eleverna. För många särskilt begåvade elever är det först då som de uppvisar höga prestationer, eftersom de ofta är motvilliga till att arbeta med sådant som de redan behärskar eller inte känner intresse för (Wolfe, 1986). Men inför rätt

utmaning kan de uppvisa en extrem ihärdighet och nyfikenhet samt ett intensivt engagemang för uppgiften. Det är typiska karaktärsdrag för särskilt begåvade oavsett ämne (Csikszentmihayili, 1985; Winner, 1996).

Arbeta med jämbördiga

Grupparbete och diskussioner är viktiga för lärandet. För att diskussionerna ska bli tillräckligt utmanande för de särskilt begåvade eleverna måste de få arbeta med elever på samma nivå som de själva.

För extremt begåvade elever kan det vara svårt eller rent av omöjligt att hitta jämnåriga att föra resonemang med. Extremt begåvade elever har en kognitiv förmåga som motsvarar en ålder långt över deras kronologiska – en sjuåring kan ha en kognitiv förmåga som en femtonåring. För dessa elevers kognitiva och sociala utveckling är det därför viktigt att skolan ordnar möjlighet att diskutera och reflektera, regelbundet och under lektionstid, med andra elever som förstår och uppskattar dem som personer och vad de talar om. Det krävs ofta mer omfattande sätt att organisera och genomföra undervisningen för att tillgodose extremt begåvade elevers behov.

Språket är grundläggande

En nyckel till utveckling för alla elever är att använda och utveckla sitt språk, så att det kan bära och förmedla elevens tankar och förmågor. Det gäller inte minst särskilt begåvade elever, som kan ha en högre kognitiv mognad än vad deras skol-språk räcker till att uttrycka. Och det kan i sin tur påverka deras möjligheter att få den acceleration och berikning i undervisningen som svarar mot deras behov. Det är därför viktigt att i arbetet med särskilt begåvade elever även uppmärksamma de med annat modersmål än svenska, så att de tidigt får utveckla sitt modersmål och vid behov får studiehjälp i andra ämnen på sitt modersmål. Modersmåls-lära-re kan särskilt ha nytta av råden i avsnittet om svenska.

Stödmaterialen knyter an till forskning

De ämnesdidaktiska texterna är i möjligaste mån kopplade till forskning inom respektive område, men forskningsunderlaget skiljer sig mycket åt ämnena emel-

” Grupparbete och diskussioner är viktiga för lärandet. För att diskussionerna ska bli tillräckligt utmanande för de särskilt begåvade eleverna måste de få arbeta med elever på samma nivå som de själva.

lan. För matematik finns flera studier att luta sig mot, medan det för till exempel historia inte finns någon ämnesdidaktisk forskning som fokuserar särskilt begåvade elever. När det inte finns någon ämnesspecifik forskning att knyta an till har författarna huvudsakligen relaterat och refererat till generell forskning om särskilt begåvade individer, samt lutat sig mot egna och kollegors erfarenheter av en väl fungerande undervisning.

REFERENSER

- Csikszentmihalyi, M. (1985). Emergent motivation and the evolution of self: Motivation and adulthood. I D. Kleiber, & M. H. Maehr (red.). *Advances in motivation and achievement* (Vol. 4, ss. 93–119). Greenwich: JAI.
- Dumont, H., Istance, D., & Benavides, F., (Red.). (2010). *The Nature of Learning. Using Research to Inspire Practice*. OECD. DOI:10.1787/9789264086487-en
- Mönks, F. J., Heller, K. A., & Passow, A. H. (2000). The study of giftedness: Reflections on where we are and where we are going. I K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg, & R. F. Subotnik, *International handbook of giftedness and talent* (ss. 839–864). Amsterdam: Elsevier.
- Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., & Worell, F. C. (2012). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(1), 3–54.
- Winner, E. (1996). *Gifted children: myths and realities*. New York: Basic Books.
- Wolfe, J. A. (1986). Enriching the mathematics program for middle school gifted students. *Roeper Review*, 9(2), 81–85.